

Тадқиқот **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

No 19
31 август

conferences.uz

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 19-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
15-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
19-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-15**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
19-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-15**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 19-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 август 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 19 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиши йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга баршиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, очимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажида Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

МУСИҚА ВА ҲАЁТ

1. Сеитмеметова Замира Юнусовна	
ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ МУЗЫКЕ: МЕТОД ШИНИЧИ СУДЗУКИ И ХЕЛЕНА ХАЙНЕРА	7
2. Norqulova Gulhayo Qilich qizi	
МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ МУАССАСАСИДА МУСИКАВИЙ ТАРБИЯНИНГ О'RNI.....	9
3. Shokarimov O'I.	
BOLALAR XOR IJROCHILIGIDAGI MUAMMOLAR.....	11
4. Suvonqulov Ibrohim	
UMUMTA'LIM MAKTABLARI O'QUVCHILARIGA MUSIQIY TA'LIM-TARBIYA BERISHDA ZAMONAVIY METOD VA USLUBLARDAN FOYDALANISH	13
5. Eshqulova Feruza Quvatovna	
SHARQ ALLOMALARI QARASHLARIDA MUSIQA TARBIYASI.....	15
6. Фармонова Мухайё Мансуровна	
ЎЗБЕК ХАЛҚ ҚЎШИҚЛАРИДА ИПАКНИНГ ОБРАЗЛАНТИРИЛИШИ	17

МУСИҚА ВА ҲАЁТ

ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ МУЗЫКЕ: МЕТОД ШИНИЧИ СУДЗУКИ И ХЕЛЕНА ХАЙНЕРА

Сеитмеметова Замира Юнусовна
Г. Чирчик. Школа №5
Учитель музыке
+998973472163
zamirayunusovna5@mail.ru

Аннотация: Это работа отвечает на вопросы как обучать детей музыке.

Ключевые слова: Инкубатор, фальшь, инструмент

Одна из самых известных и распространенных по миру методик. Доктор Судзуки был известен тем, что учили детей исполнять музыку с самого раннего возраста. Мир был поражен его ансамблями, состоящими из сотен 4-5-летних скрипачей, исполняющих музыку Моцарта, Вивальди, Бетховена и других. В чем состоят основные положения мастера?

А) Все дети музыкальны. Впрочем, это распространенное мнение среди авторов систем музыкального образования. Все дети понимают и чувствуют музыку, без исключения. Задача родителя - вовремя распознать проявление интереса и развить его на практике.

Б) Обязательное условие для учителя – искренняя любовь к детям. Доктор Судзуки был уверен, что невозможно добиться успеха в музыкальном (как и в любом другом) воспитании, если оно не построено на любви к детям. Можно быть строгими и требовательными, но надо любить ученика. Притворяться и играть в любовь невозможно. Дети тонко чувствуют фальшь и занятия, построенные не на любви к ребёнку, обречены на провал.

В) Главные учителя — родители. Потому что никто так, как родители, не любит своих детей. Папы и мамы становились для учеников Судзуки главными помощниками, а порой и главными учителями. Они присутствовали на занятиях. Они занимались дома с детьми. Они сами учились играть на скрипке вместе с детьми.

Однажды доктор Судзуки посетил инкубатор, где выращивались японские жаворонки. В огромном тихом помещении хранились сотни яиц, а рядом с ними находилась птица-учитель, которая пела свои песни. Только вылупившись, птенцы начинали повторять ту же самую песню, а спустя какое-то время развивали свою собственную манеру. Мастера поразил тот факт, что крошечный мозг птицы способен моментально копировать звуки, и в такое короткое время находить собственную интонацию. Это натолкнуло его на мысль о том, что более развитый человеческий мозг может гораздо больше. Когда его приятель попросил научить своего трехлетнего ребенка играть на скрипке, Судзуки отказался из-за того, что ребенок физически слишком мал для игры на инструменте. Но спустя некоторое время он начал мастерить маленькие скрипки специально для малышей и давать им уроки. Дети, копируя его движения, очень быстро учились играть и овладевали мастерством к пятилетнему возрасту.

Цель музыкальных занятий с малышами определял сам учитель так: «Моя задача не воспитать музыканта, а через музыку воспитать хорошего, благородного человека».

И немного о более новом методе, в некоторых случаях противоречащем трем первым методикам. Хелен Хайнэр (Елена Николаева) окончила московскую консерваторию по классу фортепиано, позже переехала в США, где уже около 30 лет работает в музыкальной школе и даёт частные уроки. Она написала книгу под названием «Стать музыкантом? Легко!», в которой делится своим опытом музыкального воспитания. Опытом, в котором, безусловно,

присутствуют некоторые оригинальные моменты. В том числе, и те, которые могут заинтересовать пап и мам.

Основное положение: воспитать хорошего слушателя музыки важнее, чем воспитать музыканта. Многое зависит от того, какие цели ставить перед собой учитель. Хайнер считает, что не стоит специально ставить перед учеником профессиональные задачи. Не стоит изо всех сил (как это принято в российских музыкальных школах) пытаться поднять ребёнка на профессиональный уровень.

Лучший способ музыкального развития ребёнка — обучение на фортепиано. Не слушание музыки, не пение, а обучение игре на фортепиано. Причём, фортепиано, (не скрипка, не блок флейта, не шумовые инструменты К. Орфа), по мнению Хелен, подходит для этой цели лучше всего. Другими словами, лучшие уроки музыки — занятия на фортепиано. Всё остальное (игра в оркестре, пение в хоре) малопродуктивно и потому не нужно. Отсюда вывод: на фортепиано надо учить всех детей. Причём Хелен предпочитает для обучения электронное фортепиано. На нём можно играть разными голосами, что интересно ученику. На нём можно записать и прослушать игру ребёнка. Что тоже важно.

Учить, строго соблюдая правило: от простого к сложному. Этот дидактический принцип, по мнению Хайнер, должен лежать в основе обучения игре на инструменте. Главное для учителя — найти тот постепенный путь (не перепрыгивая через ступеньки), по которому ребёнок сможет медленно, но верно подниматься наверх. В этом и состоит, по мнению американской учительницы, его искусство. Всё чрезмерно сложное неминуемо вызовет у маленького ученика негативное отношения к занятиям.

Литература:

1. Голубева Л. О новой концепции курса музыкальной литературы ДМШ // Музыкальное просвещение. — 2007. — № 1. — С. 39–43.

2. Лагутин А. Музыкальная литература как предмет школьного преподавания // Вопросы методики начального музыкального образования. — М.: Музыка, 1981.

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ МУАССАСАСИДА МУСИКАВИЙ ТАРБИЯННИГ О'РНИ

*Norqulova Gulhayo Qilich qizi
Navbahor tumani maktabgacha ta'lim bo'limiga
qarashli 6-son MTT musiqa rahbari
Telefon raqami: 934629510
Pochta manzili: gulishodieva@mail..ru*

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqa san'ati insonning yoshligidan unga bevosita va kuchli ta'sir o'tkazib, uning umumiy madaniy rivojida katta o'rinn tutishi, demokratik jamiyat madaniy hayotida yanada kengroq o'rinn tutayotgan musiqa kishiga butun hayot davomida uning doimiy hamrohi ekanligi, musiqa yagona san'at bo'lib, inson yuragiga juda chuqur kirib borishi, ana shu qalb tug'yonini yorqin ifodalash qudratiga ega ekanligi, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan musiqa mashg'ulotlarida ta'lim-tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish haqida tushuncha beradi.

Kalit so'zlar: Musiqa, ajdod, avlod, tarbiya, estetik, demokratik, san'at, botiniy.

Musiqa – estetik tarbiya, demokratik jamiyat kishisini garmonik tarbiyalash yo'lida olib borilayotgan ulkan ishning tarkibiy qismiga aylanmog'i kerak. Bolalar bilan musiqali ish olib borish ayniqsa katta ahamiyat kasb yetadi. Musiqa bola qalbida kuchli emotsiyal tuyg'u uyg'otadi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asarida "...musiqa san'ati navqiron avlodimizning yuksak ma'naviyat ruhida kamol topishida boshqa san'at turlariga qaraganda ko'proq va kuchliroq ta'sir ko'rsatmoqda" – deya ta'kidlaydilar. Demak, musiqa san'ati va ta'lim-tarbiyasi kishidagi insoniy fazilatlarni rivojlantirib, ruhiy poklanish va yuksalishga da'vat yetadigan, insonning ichki olamini boyitadigan, iymone'tiqodini, irodasini mustahkamlaydigan, ijodini uyg'otadigan qudratli botiniy kuch – ma'naviyatning yuksalishini ta'minlaydi. Musiqa yordamida uning badiiy idroki o'sib, hissiyotini yanada boyitib boradi. Bolalarda musiqaviy idrokni o'stirmay, ularning musiqaga mehr-muhabbatini yetarli darajada qiziqtirmay turib, har tomonlama jismoniy boy, ma'naviy va qat'iy ahloqiy sifatlarni tarbiyalab bo'lmaydi. Yunon faylasufi Platonning fikricha, davlatning kuch-qudrati unda qanday musiqa, qaysi ohang va qay ritmda yangrayotganligiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq. Davlat uchun insonni yuksaklikka ko'tarishga yordam beruvchi musiqa kerak deb hisoblagan. Musiqaga yoshlikdan uyg'ongan qiziqish kishining keyingi musiqaviy rivozida kuchi ta'sir o'tkazadi, boshqa ko'nikma va didlarning shakillanishini ta'minlaydi, yaxshi musiqalididni tarbiyalaydi. Musiqa estetik va manaviy kayfiyatning ulkan manbayidir. Musiqaning bola hissiyoti va shakillanishiga, uning mazmuninmi tushunish va his yetishga katta ta'sirini hisobga olganda haqqoniy va voqiylikni to'g'ri aks yettirgan musiqali asardan o'rinni foydalanish alohida o'rinn tutadi. 1997 yil qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun hamda "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"lariga asosan ta'lim sohasida, jumladan, uning birinchi pog'onasi bo'lgan maktabgacha ta'lim bosqichida ham katta o'zgarishlar qilish yehtiyoji tug'ildi. Buning uchun pishiq – puxta o'ylangan, ma'lum maqsad va vazifalarni o'zida mujassamlashtirgan istiqbolli dasturlar ishlab chiqildi. Musiqali idrok yetishning vazifasi va mazmunini aniqlash muhimdir. Bular shaxsning har tomonlama rivoji, jumladan, estetik tarbiyasi vazifalar bilan bog'liq, umumiy maqsadlar bilan belgilanadi. Bunday vazifalar bolalarni musiqa sohasidagi faoliyatga jalb yetish, badiiy musiqaga estetik idrok yetishni va yemotsional o'zlashtirishni rivojlantirish, unga muhabbatni tarbiyalash, musiqali qobiliyatni o'stirish, musiqali didni shakllantirish, bolalarda badiiy ijodkorlik iqtidorini rivojlantirishdan iborat bo'lmog'i kerak. Musiqaning bola hissiyoti va intilishiga, mazmuniga va his yetishiga katta ta'sirini hisobga olganda, haqqoniy va voqeylikni to'g'ri aks yettirgan musiqali asardan o'rinni foydalanish alohida o'rinn tutadi. Musiqiy san'at uchun odamning fikrlash va ifodalash hissiyoti asos bo'lib xizmat qiladi. Musiqa tovush bilan hamohanglik rivojida dastlab nutq va raqs bilan bog'liq bo'lgan yedi. Musiqa mehnat harakati ritmi bilan moslashib, bir maqsadga intilayotgan kishilarni bir-birlariga birlashtirishni osonlashtiradi. Nutq ohanglarini, mehnat jarayonlari ritmlari va musiqali ohanglarning umumlashuvni natijasida xalq musiqasi shakllanadi. Xalq san'ati manbalariga asoslangan musiqa hamisha jozibador bo'lib, qalbda turli his-hayajonlar uyg'otadi. Shu bilan birga, musiqada tovushlarga va tasviriy holatlarga taqlid qilish hollari bor, ammo masalaning mohiyati bular bilan belgilanmaydi. Musiqali obraz o'zining aniq ko'rinishi bilan bog'liqdir. dan musiqani tushunishga, unga ijodkorona yondasha

olishga o'rgatishdan iboratdir. Har bir bola musiqaning qaysi yo'nalishini o'rganishidan qat'iy nazar uning yosh xususiyatlarini, psixologik rivojini musiqa rahbari nazarda tutishi lozim.Unda uzlusiz davom yetadigan bir butun ta'lim-tarbiya jarayonining belgilovchi ilk turi "maktabgacha ta'lim" deb ataladi. Birgina shu yondashuvning o'ziyoq tarbiyaga mehribonlik va adolat bilan qarashni talab yetadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish jarayoni oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalarining bajarilishiga yerishish uchun «Uchinchi mingyllikning bolasi» tayanch dasturi va o'quv qo'llanma asosida amalga oshiriladi. Bundan tashqari ko'pgina o'quv va metodik qo'llanmalar mavjud. Bularning asosiy maqsadlari bir yo'lga, ya'ni estetik rivojlangan, komil insonni tarbiyalash va voyaga yetkazishdir.

Foydalaniman adabiyotlar:

- 1.Sodiqova SH. A.Maktabgacha pedagogika T.: Tafakkur bo'stoni 2013 74.100.2 S 70 Darslik
2. Nafisa Yusupova. Musiqa savodi metodikasi va ritmika. T.: Musiqa. 2010. 85.31 U-89O'quv qo'llanma 3. Yusupova. P. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. T.: O'qituvchi. 1993. 74.10973 M 20 O'quv qo'llanma

BOLALAR XOR IJROCHILIGIDAGI MUAMMOLAR

*O'zbekiston davlat konservatoriysi "Xor dirijorligi"
kafedrasini o'qituvchisi Shokarimov O.I.
+998946970915*

Annotatsiya. Bugungi kunda musiqa madaniyatini rivojlantirishda bolaning ma'naviy dunyosini go'dakligidanoq shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bolalar o'z tuyg'ularini, fikrlarini asosan qo'shiqlar orqali ifoda etadilar. Qo'shiqlar bolalar ongiga tez ta'sir etib, uning zehnini o'tkirlashtiradi va takomillashtiradi. Bolalar ovozini tarbiyalash va uni rivojlantirish masalasi juda katta ahamiyatga egadir. Hozirda bolalar ovozini tarbiyalash va saqlash muommosini o'rghanish masalalari bilan mamlakatimizning yirik musiqashunos mutahassislari, professorlari shug'ullanmoqdalar. Bu olimlar tovush apparatining tuzilishi va rivojlanish xususiyatlarini tekshirib chiqib, bolalar ovozini tarbiyalash va takomillashtirishning ilmiy asoslangan bir qancha metodlarini taklif etadilar. To'g'ri qo'shiqlarni maromiga yetkazib ijro qilish uchun yuqorida aytib o'tganimizdek bolalar ovozini shakllantirish va uni rivojlantirish ham muhimdir. Lekin bolalarning ovozi o'z qo'shiqlarini kuylab shakllansa maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Kalit so'zlar: musiqa, xor, bolalar qo'shiqlari, jamoa bo'lib kuylash.

Maktab va maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning ma'naviy barkamol bo'lib yetishida musiqaning o'rni qay ahvolda? Hozirgi kunda bolalarning ovozlarini o'rganganchalik ularning ma'naviy dunyosiga e'tibor qaratilmayapti. Ochig'ini aytadigan bo'lsak aksariyat maktab va maktabgacha ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan bolalarning ongi va uning yoshi doirasidagi tafakkuri milliy asosdagi ohanglardan ancha uzoqlashib bo'ldi. Bizning kelajagimiz bo'lmish bu bolalar o'zing yoshiga mos bo'lman qo'shiqlarning tinglab, uni ijro etib tarbiya topayotgani ayanchli xoldir. Maktab o'quvchilari, xattoki bog'cha tarbiyanuvchilari tomonidan o'zbek shou biznes olamining eng sara xit qo'shiqlarini maroq bilan ma'noni bilmasandan kuylanishi urfga aylanib bo'ldi. Eng qiziqarli tomoni o'sha xit qo'shiqlar ota-onalar o'z farzandiga o'zi tavsifa qilayotgani va qo'shiq matnnini bolaga to'g'ri kelish kelmasligi haqida o'ylab ham o'tirmasdan ish tutayotganini izohlash qiyin. Shou biznes vakillari tomonidan hozirgi kunda ijro etilayotgan qo'shiqlar matni juda sayoz va bu qo'shiqlar nafaqat bolalar, balki katta yoshdag'i insonlar ongini zaharlashishi, ularga salbiy ta'sir ko'rsatishi hech kimning hayoliga ham kelmayapti. Ishq-muhabbat, "o'ldim-kuydim" kabi qo'shiqlarni bolalarga o'rgatish, yoki ularga tavsita etish uchun odamning ong va farosati qay darajada bo'lish kerak bilmadim.

Maktab va maktabgacha ta'lim muassasalarida o'tkazilayotgan bayram-tadbirlarda bolalar o'zlarining yoshlariga xos va mos bo'lman estrada qo'shiqlarni berilib kuylashi, o'sha qo'shiqqa raqsga tushushidan hech qanday ma'no yo'q. Bu qo'shiqlarni va raqlarni aynan ta'lim muassasa hodimlari tashkillashtirayotgani esa juda ham ayanchlik va o'nya toldiradigan hosidasir. Axir bu orqali bolalardan, ularni qo'shiqlarini tortib olish bilan chegaralanmasdan, ularning bolaligini ham tortib olayotganini nahotki tushuna olishmasa? Tabiiy ravishda yana savol paydo bo'ladi, bobo va momolarimizning yoshligi qay tarzda kechgan? Axir ularda televizor tugul, hattoki radio ham bo'lman. Ular xalq ijodiyoti bilan katta bo'lishgan, ularidan meros qolgan "Chitti gul", "Laylak keldi", "Oq terakmi, ko'k terak", "Chillak", "Zuv-zuv" va boshqa xalq qo'shiqlari nega hozirgi kunda bolalar uchun yetarli darajada targ'ibot qilinmayapti? Ularning nima hozirgi kunga to'g'ri kelmaydi? Qaysi so'zi "eskirib qoldi?!". Axir bu qo'shiqlar orqali necha necha avlodlar voyaga yetib, kamol topishgan-ku. Men o'ylaymanki aynan shu qo'shiqlar bolalarning ma'naviy tarbiyasida, uni barkamol avlod bo'lib voyaga yetishishida juda ham katta rol o'ynaydi. Xalq qo'shiqlari bolaning xotirasiga tez va oson joylashadi, uni vatanparvarlikka, yaxshilikka, insoniylikka boshlaydi, atrof – muhitga va tabiatga bo'lgan dunyo qarashini shakllantiradi. Yana shuni qo'shimcha qilish mumkinki, hozirgi kunda yangrayotgan estrada qo'shiqlarning ohangi o'zbek milliy ohangidan ancha uzoqlashib bo'ldi. Bu ketishda yosh avlodlar milliy kuy yo'nalishimizni esdan chiqarib yuborishi turgan gap. Xalq qo'shiqlari bolaning ongiga go'dakligidan singdirib borilishi kerak. Go'dak tug'ilib atak-chechak qilgunga qadar kattalar ijrosida alla, beshik qo'shiqlari va turli ovutuvchi qo'shiqlar bolaga hirgoyi qilinib turiladi. "Alla"ga har bir onaning o'z his-tuyg'ulari, orzu va umidlari jo bo'lgan. Bu qo'shiq tarbiyaviy

qo'shiqlar ichida eng yuksak e'tirofga sazovordir. Bundan tashqari ona allasi bilan bola qalbiga milliy kuylarimiz ham kirib boradi.

Qo'shiqchilik masalalarida bolalar tarbiyasiga bevosita ta'sir etadigan targ'ibotlarni o'ylab topib, uni amalda qo'llash kerak. "Qo'shig'imjon qo'shig'im", "Birgalikda kuylaymiz", "Do-re-mi-fasol", "Do-mi-sol" kabi ko'rsatuvlarni kengaytirish, uni ommalashtirish zarur. Ayrim ko'rsatuvlarni faoliyatini esa ko'rib chiqish kerak. Masalan: yaqin kunlarda yurtimizda bo'lib o'tgan "Yulduzcha" bolalar musiqiy ko'rik tanlovin olaylik. Bu dasturning ham ijobjiy va salbiy jihatlari bor. Bolalarda qo'shiq aytishga intilishni paydo qiladigan ruhiyatni o'zida mujassamlashtirgan bu dastur hali mukammal tarzda ishlab chiqilmagan. Sababi bolalar uchun mo'ljallangan bu ko'rik tanlovlarida 99 foiz qo'shiqlar bolalar qo'shiqlari emas. Bu borada tashkiliy ishlar bo'yicha ma'sul shaxslar keyingi ko'rik tanlovlar uchun ijro qo'shiqlarining chegaralarini ochiq-oydin ko'rsatib qo'yishsa maqsadga muvofiq bo'lar edi. Bundan tashqari hay'at a'zolari orasi bolalar bilan ishlagan, ularning ovoz ko'nikmalaridan xabardor bo'lgan san'atkorlarni ham jalb etish ayni muddao bo'lar edi. Shu o'rinda yana bir taklif: radio va televediniyada milliy urf-odatlarga bag'ishlangan maxsus dasturlar ochilsa va muntazam ravishda bolalar qo'shiqlarining milliy kuylarimiz va qadriyatlarimiz asosida ijrosi targ'ib etilsa, undan tashqari maktab va maktabgacha ta'lif muassasalarida bolalar xalq etnografik qo'shiq kuylash to'garaklari tashkil etilsa yaxshi bo'lardi.

Ayni damda yurtimizda faoliyat olib borayotgan "Bulbulcha" bolalar xor va raqs ansamblı, "Tomosha" bolalar studiyasi, "Orom", "Tantana", "Tumor" va boshqa ansamblar bolalarning murg'ak qalblariga ma'naviyat tomchilarini tomizib kelishmoqda. Bularning barchalari poytaxtimizda joylashganini hisobga olsak, boshqa viloyatlarda musiqa maktablaridan tashqari bolalar musiqa to'garaklari deyarli yo'q. Bolajon xalqimiz uchun har bir tumanda kamida ikkita yoki uchta musiqa to'garaklarini tashkil qilib, ularni birini qo'shiq kuylash, raqs tushish va musiqa asbobini chalishni o'rgatish kabi ta'lif sohalariga bo'lib qo'ysa bolalar bo'sh vaqtlarini maroqli va foydali o'tkazishi uchun shaorit yaratilgan bo'ladi.

Hozirgi kunga qadar ayrim musiqa maktablarida haligacha sobiq ittifoq nashriyoti tomonidan chop etilgan, o'sha davr siyosatini targ'ib qilingan nota to'plamlaridan foydalanib kelmoqda. To'g'ri bu qo'shiqlar kuy va ohang jihatidan yomon emasdир, lekin bizning bolalar o'z milliy kuylari asosida tayyorlangan milliy musiqa nota to'plamlari asosida ulg'ayishga xaqli deb bilaman. Shu sababli, yuqorida fikr va mulohazalarni inobatga olib bolalar folklori bo'yicha metodik qo'llanmalar, uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish kerak.

Oldinlari bolalar uchun bastakorlar tomonidan maxsus qo'shiqlar yaratilar va targ'ibot qilinari edi. "Onajon O'zbekiston", "O'zbekiston Vatanim mani", "Balalik qo'shiqlari" kabi nota to'plamlari butun O'zbekiston umumta'lif maktablarida musiqa darslari uchun material sifatida tarqatilib kelinardi. Hozirgi kunda umumta'lif maktablari tugul musiqa maktablari uchun ham arzirli nota to'plamlari tayyorlanmayapti.

Shermat Yormatov, Avaz Mansurov, Nadim Norxo'jayev, To'lqin Toshmatov X.Xasanova, M.Otajonov va boshqa bir qator kompozitorlar ijodida bolalar uchun yozilgan qo'shiqlar alohida sarlavhani egallaydi. Afsuski ohirgi paytda ijod qilayotgan kompozitorlar yuqorida nomi keltirilgan insonlarning an'analarini davom ettirishmayapti.

Xulosa qilib qilib shuni aytishim mumkinki, bolalarga o'z bolaligini qaytarib berishimiz zarur. Ular o'z qo'shiqlariga ega bo'lib, uni barilla kuylab yurishlari uchun hammamiz harakat qilimiz kerak.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati

1. Baxriddinova A. O'zbekistonda bolalar xor madanityati. Toshkent kontservatoriya 2002 y
2. Mansurova G.Sh. "Qo'shiq – do'stdir barchaga (yoxud maktablarda xor jamoalari tuzish muammomi?)". Xalq ta'limi jurnali 2013/6
3. Mansurova G.Sh. "O'zbekiston kompozitorlarining keyingi yillarda yaratilgan xor asarlari o'quv-pedagogik repertuarlarga kiritish xususida". "Xalq cholq'ulari boshlang'ich ta'lif tizimining amaliy va uslubiy vazifalari" Mavzudagi xalqaro ilmiy-amaliy konferentsiyasining maqolar to'plami. T. 2015
4. www.ziyo.edu.uz
5. www.uza.uz

UMUMTA'LIM MAKtablari O'QUVCHILARIGA MUSIQIY
TARBIYA BERISHDA ZAMONAVIY METOD VA
FOYDALANISH

TA'LIM-
USLUBLARDAN

*Suvonqulov Ibrohim
Jizzax viloyati Baxmal tumani
41-maktabning musiqa madaniyati fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada o'rta ta'lismaktablarida musiqiy ta'lismifatini oshirishda pedagog tomonidan masofaviy ta'lismarayonida ZOOM platformasidan foydalanishda yangicha g'oya va innovatsiyalar hamda turli metodlarning dars marayonida qo'llanilishi, o'quvchilarini noan'aviy usullar va mashg'ulotlardan foydalanish orqali dars samaradorligini oshirish atroficha yoritilgan.

Kalit so'z: raqamli texnologiya, onlayn, ZOOM, masofaviy ta'lismusiqi madaniyati,

*Agar mendan: "Sizni nima qiyinaydi?" - deb so'rasangiz farzandlarimizning
ta'lismi va tarbiyasi deb javob beraman
Sh.M.Mirziyoyev*

O'zbekiston Respublikasining taraqqiyoti va istiqbolini ta'minlash iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy sohalarda bo`layotgan o`zgarishlarga bog`liq bo`lib, bunday o`zgarishlarda faol ishtirok etish uchun kasbiy soha egalaridan yuqori darajadagi umumiy va maxsus bilimlar, intellektual salohiyat, keng dunyoqarash va axborot kommunikatsiyalaridan ustalik bilan foydalanish malakalariga ega bo`lishlik talab etiladi. Ana shu talablar asosida pedagog kadrlarni tayyorlash bugungi kunning eng muhim vazifalaridan

Ma'lumki, musiqa o'qituvchisi o'quv tarbiya ishlarini baravariga olib boradi. O'quvchilarini musiqa san'ati orqali tarbiyalashda o'qituvchining yaxshi sozandalik mahorati, yaxshi ovozga ega bo'lishi nota o'qish, turli vositalardan oqilona va o'rinli foydalana olishi, so'z mahorati, o'quvchilarini qobiliyatlarini oshira bilishi muhim. Jonli ijro (cholg'u asboblarda chalish, qo'shiq kuylash) etilgan kuy- qo'shiq sinfda o'quvchilarga o'zgacha ruhda ta'sir etadi, kayfiyatlarini ko'taradi. Musiqa o'qituvchisi bulardan tashqari darslarni kuzatib borishi lozim. Doimiy kuzatishlar sababli o'qituvchi pedagogik mahoratini oshirib boradi. U vaziyatni baholashga, o'quvchilarini ichki tuyg'u, qiziqish va qobiliyatlarini sezishga o'rganadi. Kuzatish birinchi sinfdan -yettinchi sinfga qadar davom etadi. Bunda qo'llanilayotgan usul, shakl va pedagogik texnologiyalarning ham samaradorlik, qulaylik bolalar uchun qiziqarli va o'ng'aylik jihatlari aniqlanib boriladi. Musiqa ta'liming o'ziga xosligi tashkiliy tuzilishi, amaliy ijrochilik faoliyatları, shuningdek o'qitish usullari, ularning samaradorligini ta'minlovchi omillar, vositalar tahlili va ularni umumiy ijodiy – ijobiy jihatlarini umumlashtirish musiqa ta'limi o'zigagina xos bo'lgan yangi turlarini ishlab chiqish imkonini berdi. Bular ham o'z maqsadi va bajaradigan vazifasi mazmun va mohiyatiga ko'ra pedagogik texnologiya bo'lib, ularni musiqa mashg'ulotlariga tadbiq etish yaxshi natija bermoqda. Bunday darslar o'quvchilarda yaxshi kayfiyat, jo'shqinlik, ko'tarinki ruh va intilishni kuchaytirmoqda

Hozirgi vaqtida o'quv mashg'ulotlarini loyihalashtirish va ayrim fanlargagina xos texnologiyalarni qo'llashga ham e'tibor kuchaymoqda. Xuddi shunday holatni musiqa mashg'ulotlarini texnologiyalashtirish tajribasida ko'rish mumkin. Bunga misol qilib ilg'or pedagoglar tomonidan qo'llanilayotgan "Konsert darslari", "Viktorina darslari", "Quvnoqlar va zukkolar darsi", "Musiqiylar sayohat", "Men dirijyor" kabi texnologiyalarni ko'rsatish mumkin.

Davr bilan hamnafas yashash barobarida, zamon talabiga mos shaxs bo'lib shakllanish uchun tinmasdan o'rganish va izlanish lozim bo'ladi. O'rganishdan to'xtagan zahoting zamon seni ortda qoldirib ketadi. Yaratilayotgan barcha kashfiyat va ixtiolar zamirida qancha bilim egallash, iqtidor va salohiyat yotadi. Umumta'lismaktablarida bugungi kunda fanlarni o'qitishda ko'pgina o'zgarishlar yuz bermoqda. Yoshlar uchun muhim bo'lgan sohalarga bo'lgan e'tibor katta. Mamalakatimiz tobora rivojlanib va taraqqiy topib borar ekan, bugungi kunda eng so'nggi zamon texnologiyalariga talab va taklif kuchaymoqda. Shu sabab, o'quv marayonini jahon ta'lism standartlari bilan solishtirgan holda olib borish uchun ko'plab seminar treninglar tashkil qilinmoqda. Ayniqsa, kutilmagan vaziyatda yer yuzi muammosiga aylanib ulgurgan pandemiya

holatida masofaviy ta'lim tizimining yo'lga qo'yilishi ta'lim sohasiga bir qancha o'zgarishlarni olib kirdi. Uydan chiqmagan holda bilim olish, o'qish va izlanish uchun ZOOM dasturi orqali onlayn tarzda o'qish, ilmiy konferensiyalarni, seminar va briefinglarni onlayn tashkil qilish tizimi ishga tushdi. Bu kabi qulayliklarning yaratilishidan asosiy maqsad, o'sib kelayotgan yosh avlodni bilimli va salohiyatli insonlar qilib yetishtirishdan iborat.

Ta'lim inspeksiyasi, va UNISEF tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarda maktablarda o'qitish metodikasi, darsliklar va baholash aynan "yodlashga va bilimini to'g'ridan to'g'ri yetkazishga" yo'naltirilganligi salbiy holat sifatida baholangan. PISA xalqaro tadqiqotlarida muvaffaqiyatli ishtirok etgan davlatlar tajribasi yurt kelajagi, aynan ijodkor, nostandart fikrlaydigan, mustaqil tadqiq etish va olgan bilimini qo'llash ko'nikmalariga ega yoshlar qo'lida ekanligi tasdiqlanmoqda. Shu sababli, ta'lim sohasida keyingi 2 yilda fanlarni o'qitish, darsliklarni tayyorlash, o'qituvchilar malakasini oshirish, baholashda keng ko'lamli islohatlar olib borilmoqda. Mamlakatimizning 2021-yilda PISA, 2022 yilda TIMSS dasturlarida ishtirok etishi belgilandi.

Maktablarda boshqa fanlar kabi musiqa madaniyati fanini o'qitish jarayonining samaradorligini oshirishda ta'limda interfaol usullarni, innovatsion pedagogik texnologiyalarni kiritish va va ulardan mohirona foydalanish muhim o'rinn tutadi. Zero, an'anaviy ta'limda o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsalar, noan'anaviy dars jarayonida esa mavzuni o'rganish uchun o'quvchilarning o'zlarini izlanish va harakat qilish orqali samaradorlik oshadi. Musiqa ta'limining o'ziga xosligi tashkiliy tuzilishi, amaliy ijrochilik faoliyatları, shuningdek o'qitish usullari, ularning samaradorligini ta'minlovchi omillar, vositalar tahlili va umumiyligi – ijobiy jihatlarni umumlashtirish musiqa ta'limini o'zigagina xos bo'lgan yangi turlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Bular ham o'z maqsadi va bajaradigan vazifasi mazmun va mohiyatiga ko'ra pedagogik texnologiya bo'lib, ularni musiqa mashg'ulotlariga tadbiq etish yaxshi natija bermoqda. Bunday darslar o'quvchilarda yaxshi kayfiyat, jo'shqinlik, ko'tarinki ruh va intilishni kuchaytiradi. Mana shular qatoriga hozirgi kunda ilg'or, tashabbuskor o'qituvchilar tomonidan keng qo'llanilayotgan quyidagi texnologik darslarni alohida ko'rsatishimiz mumkin: konsert darslar, viktorina darslar, interyu darslar, konkurs darslar, yo'naltiruvchi darslar, doira stol atrofida darslari, o'z-o'zini anglash darslari, o'yla-izla, top, kuyni top, himoya darslari, quvnoqlar va zukkolar darslari, bahs-munozara darslari, men boshlovchi darslari, musobada darslari kabilar shular jumlasidan. Bu darslearning har biri o'z tuzilishi, vazifasi, maqsadi va metodik asoslariga ega. Bundan tashqari "Skarabey", "Kuyni davom ettir", "Savol-javob", "Koncert darsi", "Muammoli vaziyat" kabi metodlarni dars jarayonida qo'llash ham samarali natija beradi. Umuman olganda, mahorat asosida tashkil qilingan har qanday dars o'z natijasini bermasdan qolmaydi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, bugungi kunga kelib ta'lim raqamli texnologiya asosida rivojlanib bormoqda. Mana shu sababli, kelajak avlodni tarbiyalashda pedagoglar zimmasiga ikki karra mas'uliyat yuklatildi. Mashaqqatli mehnat va tinimsiz izlanish natijasi yoshlarning kelajagida, ularning erishgan yutuqlarida o'z aksini topmasdan qolmaydi. Shu bois bugungi kun farzandini tarbiyalashda nafaqat pedagog xodimlar, balki, ota-onalar ham birgalikda harakat qilmog'imiz, hamkorlikda ish olib bormog'imiz lozim. Zero, kelajak bugundan, bugungi davr yoshlaringin nurli istiqbolidan boshlanadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Uzviyylashtirilgan Davlat Ta'lim Standarti va o'quv dasturi. Musiqa. – Toshkent. 2010 – yil.
2. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T.: O'zbekiston, 1997
3. Ishmuhammedov R, Abduqodirov A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, - Fan, 2008-y
4. Qurbanov Sh.Ye, Seytxalilov Ye. A. Ta'lim sifatini boshqarish. – T.: Sharq.
5. Sharipova G. Musiqa o'qitish metodikasi. TDPU, 2004-y
6. ziyonet.uz

SHARQ ALLOMALARI QARASHLARIDA MUSIQA TARBIYASI

Eshqulova Feruza Quvatovna
Jizzax viloyati G’allaorol tumani 24-maktab musiqa fani o’qituvchisi
Tel: +998943446457 eshqulovaferuza328@gmail.com

Annotasiya: Ushbu maqolada musiqa tarbiyasi, milliy musiqa, sharq allomalari musiqa haqida fikrlari keltirilgan.

Kalit so’zlar: musiqa tarbiyasi, sharq allomalari, badiiy va estetik did, odob-axloq.

O’zbek xalq milliy qo’shiqchilik san’atining yuksalishida mustaqillikdan so’ng yaratilgan qo’shiqlarning tarbiyaviy ahamiyati juda kattadir. Mamlakatimiz mustaqillikka erishgach yuqori malakali, zamonaviy tafakkur tarziga ega bo’lgan bilimli mutaxassis kadrlar tayyorlash borasida namunali ishlar amalga oshirilmoqda. Agar inson o’z milliy zamini hamda ildizlarini chuqur bilmash ekan va undan g’ururlana olmas ekan, tom ma’nodagi vatanparvarlik chiqishi qiyin. Qadimdan shakllangan milliy qadriyatlarimiz hozirgi davrda yaratilgan madaniy- ma’naviy boyliklar bilan qo’shilib taraqqiyotimiz yo’lida rivojlanib kelmoqda.

Mamlakatimizda musiqa san’atini rivojlantirish farzandlarimiz musiqiy madaniyatini oshirishga qaratilgan qator dastur va rejalar bosqichma-bosqich amalga oshirilib kelinmoqda. Jumladan, mumtoz musiqa merosimizni asrab avaylash va o’rganish, uni yosh avlodlarga bezavol yetkazish hamda yoshlарimizni ularga nisbatan hurmat ruhida tarbiyalash bugungi kunning dolzarb muammolarinidan biri bo’lib qolmoqda. Inson shaxsining har tomonlama tarbiyalanishida musiqa tarbiyasining o’rni beqiyosdir.

Har bir insonning ma’naviy shakllanishida ijtimoiy- iqtisodiy sharoit hal qiluvchi ta’sir ko’rsatadi. Musiqa o’zining betakror tabiat bilan o’quvchilarning ma’naviy dunyosiga chuqur ta’sir qiladi. Zero, kuy va ohang ta’sirida ezgulikka intilish, go’zallikni asrash, Vatanga muhabbat, tabiatga muhabbat his-tuyg’ulari har bir insonda asta-sekin shakllanib boradi. Keyingi yillarda milliy musiqiy boyliklarni tiklash, to’plash, nashr qilish hamda ta’lim-tarbiya maqsadlarida foydalanishning ilmiy-pedagogik asoslarini o’rganish bo’yicha e’tiborga molik ishlar amalga oshirilib kelinmoqda. Qudratli tarbiyaviy ta’sirchanlikka ega bo’lgan xalq musiqa ijodiyotidan ta’lim tizimida, xususan, umumta’lim mакtablarida dars va darsdan tashqari (turli madaniy-ommaviy tadbirlar, badiiy havaskorlik to’garaklari, ko’rik-tanlovlar)ga tayyorgarlik faolyatlarida keng foydalanishni yanada kuchaytirishda, birinchidan, ta’lim tizimini boyitsa, ikkinchidan, ta’limning milliy negizini mustahkamlaydi. Musiqaning badiiy ta’sirchan kuchi, tarbiyaviy xislatlari juda qadimdan olimlarning, shu qatorda Sharq allomalarining fikrlarida ham namoyon bo’lib, o’ziga jalb qilib kelgan. Sharq allomalari har tomonlama mukammal bo’lgan inson haqida, ya’ni insonning eng yuksak kamolatga erishganlik holati haqida ko’plab fikrlar bildirganlar. Shayx Aziziddin Nasafiy inson kamolatida to’rt muhim jihat asosiy o’rin tutishini ta’kidlaydi. U shunday deydi: “Komil inson shunday insondirki, unda quyidagi to’rt narsa – kamolga yetgan bo’lsin; yaxshi so’z, yaxshi fe’l, yaxshi axloq va maorif. Zero ma’naviy boy, madaniyatli inson shu to’rt xislatni o’zida mujassamlashtirgan bo’lishi kerak. Arab falsafasining asoschilaridan biri, musiqa bo’yicha 10 ga yaqin risolalar yaratgan buyuk olim al-Kindiy(800-866) musiqani matematikaga mansub fanlar qatoriga kiritgan va tovushlar garmoniyasiga katta o’rin bergen. “Garmoniya hamma joyda uchraydi, ko’proq tovushlarda , koinot tuzilishida va inson qalbida mavjud” - deya ta’kidlaganlar. Al-Kindiy musiqa ohangi xilma-xil ranglar va nafis hidlar o’rtasida o’siga xos mavjudlik borligi va bilvosita inson tarbiyasiga ham samarali ta’sir qilishi mumkinligini yozadi. Al-Kindiyning fikricha, musiqa faqat inson kayfiyatini o’zgartiribgina qolmasdan, uning ruhiy olamiga va tarbiyasiga ham sezilarli ta’sir o’tkazuvchi qudratga ega. Yetuk Sharq mutafakkiri Farobi yozasini olim bo’lishi bilan birga buyuk musiqashunos ham bo’lgan. Farobi o’zining “Musiqa xususida yozar ekan, musiqaning axloqiy-tarbiyaviy jihatlari diqqatni jalb etadi “. Bu ilm shu ma’noda foydaliki, - deb yozadi Farobi “Ixso al-ulum” asarida-o’z muvozanatini yo’qotgan (odamlar) xulqini tartibga keltiradi, mukammallikka yetmagan xulqni mukammal qiladi va muvozanatda bo’lgan (odamlar) xulqining muvozanatini saqlab turadi. Bu ilm tananig salomatligi uchun ham foydalidir, chunki tana kasal bo’lsa, ruh ham so’ladi, tana to’siqqa uchrasa, ruh ham to’siqqa uchraydi. Shuning uchun ovozlarning ta’siri bilan ruhni sog’aytirish yordamida tana sog’aytiriladi, ruh esa o’z kuchlarining tartibga solinishi va

substansiyaga moslashtirish orqali sog'ayadi". Inson hayotida o'zini-o'zi idora qilish me'yorlarini atrofdagilar bilan ijobiy munosabatda bo'lish madaniyatini to'g'ri turmush kechirish mezonlarini belgilaydi. Hozirgi kunda o'zbek xalqi ma'naviyati tarkibiga kiruvchi axloqiy qadriyatlar ham mazmun jihatdan yanada kengayib bormoqda. Bu borada Sharq allomalarining barchasi ham musiqaning inson manaviyati, axloqi va ma'naviyati, odobi va madaniyati bilan o'zaro bog'liqligi mavjudligini hamda san'atkori ahli o'ta madaniyatli bo'lishi, xulq odobda boshqalarga o'rnak bo'lishi lozimligi haqida fikr bildirganlar. Bu ta'limot sifatida eskirmaydi hamda o'zining ta'limiylarini ahamiyatini yo'qotmaydi. O'sib kelayotgan yosh avlod tarbiyasining naqadar ulkan omil ekanligi, yosh avlodni boy musiqiy merosimizni o'rganishga, yengil-yelpi ohanglardan qochib, ularning badiiy didini shakllantiradi. Barkamol ertangi kunimiz egasi bo'lmish yoshlarimizning musiqiy madaniyatini ko'tarishga ma'naviy olamini kengaytirishga harakat qilmog'imiz lozim. Musiqa insonning ongi va ma'naviy dunyosiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli u inson uchun ma'naviy go'zallikning, qalbi poklikning katta manbai bo'lishi mumkin. Yuqorida fikrlardan ham ko'rinish turibdiki, mustaqil O'zbekistonimizning kuch-qadrati bo'lmish barkamol shaxs, komil insonni har tomonlama yetuk qilib tayyorlash uchun avvalo, uning ma'naviy dunyosini boyitish, o'tmish va bugungi milliy va ma'naviy g'oyalar bilan mujassamlashtirilgan holda tarbiyalash zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M.Inomova. "Pedagogika". –T., TDPU nashriyoti. 2000 y.
2. SH. Janaydarov. "Cholg'u ijrochilgi".-T., TDPU nashriyoti. 2003 y.
3. G.M.SHaripova. "Musiqa o'qitish metodikasi". –T., RTM. 2000 Y.
4. Tolipov O'. Ta'lim: o'qituvchi va o'quvchi faoliyati. // Sog'lom avlod uchun jurnali 2000. 7-8.
5. www.Ziyonet.uz

ЎЗБЕК ХАЛҚ ҚЎШИҚЛАРИДА ИПАКНИНГ ОБРАЗЛАНТИРИЛИШИ

*Фармонова Мухайё Мансуровна,
Навоий вилоят Кармана тумани 13-умутаълим мактаб
Мусиқа маданияти фани ўқитувчиси*

Аннотация. Ушбу мақолада ўзбек халқ қўшиқларида ипакнинг образлантирилиши, ипак матоларга турли-туман тотем саналувчи ҳайвонларнинг ёки гул ва ўсимликларнинг барги, бутоқлари, меваси суратини, шунингдек, ойнинг ҳилол ва бадр ҳолати, қўёшнинг чараклаб сочилиб турган заррин нурлари, юлдузларнинг нурафшон қирралари тасвирини тушириб, уни нафақат безашга, балки магик қудратини янада кучайтиришга интилишлар таҳлил қилинган.

Калит сўзлар. Ўзбек халқи, халқ қўшиқлари, ипак, тотем, магик қудрат, сифтлаш, ишора.

Ипак матоси Ўрта Осиё халқларига жуда қадим замонлардан маълум ва улар бу қимматбаҳо матодан, асосан, кийим-кечак, каштачилик буюмлари тайёрлашда фойдаланиб келишган. «Буюк ипак йўли» деб аталувчи манзилда яшаган аждодларимиз орасида ипакчиликнинг ўзига хос бетакрор мактаби яратилганини инкор этиб бўлмайди. Буни далилловчи манбалардан бири халқ қўшиқлари бўлиб, уларда ипак образининг кўп кўлланиши ва бир неча бадиий-тимсолий маъноларда учраши алоҳида эътиборни торгади.

Ўтмишдаги аждодларимиз ипакдан тайёрланадиган шойи, атлас сингари қимматбаҳо матолардан ранг-баранг буюмларни шунчаки ишлатмаганлар, бунга аввало, ўзларининг анимистик, тотемистик ва космогоник эътиқодлари асосида ёндашиб, ипакнинг инсонни турли-туман хавфлардан, инс-жинслардан муҳофаза қилувчи кучга эга бўлишини ҳам таъминлаганлар. Шу ниятда ипак матоларга турли-туман тотем саналувчи ҳайвонларнинг ёки гул ва ўсимликларнинг барги, бутоқлари, меваси суратини, шунингдек, ойнинг ҳилол ва бадр ҳолати, қўёшнинг чараклаб сочилиб турган заррин нурлари, юлдузларнинг нурафшон қирралари тасвирини тушириб, уни нафақат безашга, балки магик қудратини янада кучайтиришга интилгандар. Эътиборли жиҳати шундаки, ипак билан боғлиқ эътиқод излари халқ қўшиқларига ҳам кўчиб ўтган ва асрлар давомида халқимизнинг бой ва фаровон турмушга, гўзалликка ошуфталигини ифодаловчи жўшқин мотивга айланган.

Ипак матолардан тайёрланган буюмлар ҳар қанча қимматбаҳо бўлмасин, ғоят харидоргир бўлиб қолаверган. Улар аёллар кўркига кўрк қўшган, саройлар ҳашаматини оширган. Лекин ҳар қандай вазиятда ҳам аждодлар эътиқоди изларини ўзида сақлаб қолган. Узок мозийда ҳам, бугун ҳам ипакдан рўмоллар, кўйлаклар тайёрлаш анъанаси давом этмоқда.

Ўзбек халқ қўшиқларида ипак буюмлар образи сулувликни кучайтирувчи эпитет (сифатлаш) вазифасида қўлланиб келмоқда. Шуниси эътиборлики, қўшиқларда аёллар буюмларининг, албатта, ипакдан, шойи ёки атласдан эканлигини таъкидлаш орқали лирик қаҳрамоннинг гўзаллигига ишора килиш анъанавийлик касб этган. Тубандаги тўртликларда буни кузатиш мумкин: Аробанинг йўлига Сепдим капак, ёр-ёр. Келин синглим кийгани Зару ипак, ёр-ёр.

Ёки:

Ипак рўмол бошимда товланади, Чакирмаган тўйингга ким боради? Бормайн деб, бир хаёл қилиб эдим, Севганимнинг товуши жон олади.

Ўзбекларда келинни күёнига узатиб бориш жараёнида қуйланадиган «Ёр-ёр» қўшиғидан келтирилган биринчи мисолда келинчак кийимининг ипакданлиги таъкидланаётган бўлса, лирик қўшиқлардан олинган иккинчи мисолда суюкли маъшуқа рўмолининг ипаклиги, унинг ёр бошида жозибадор товланиб, гўзаллигига янада тароват бағишаётгани ифода этилмоқда. Ҳар иккала матнда ҳам ипакнинг сифатлашга айлангани кузатилмоқда.

Ўтмишда ҳам, ҳозир ҳам ипак олди-сотди, савдо-сотиқ ишларида анча харидоргир бўлғанлигидан, ундан кенг фойдаланилаётгани шоён ҳақиқатдир. Бунинг исботи халқ қўшиқларида ҳам кузатилади: Дарёнинг ул юзида аттор эдим, Оқ ипак, қизил ипак сотар эдим.

Оқ ипак, қизил ипакни олдилар,

Пўтага нақши нигорни солдилар, Пўтани сўнг ромга боғладилар.

Ёки:

Бозордаги ипакдай,

Бўғиб қўйган кепакдай, Бувисига бир салом.

Ушбу қўшиқлар мисолида нафақат ипак билан боғлиқ савдо-сотик, бозор ишларининг қадимиyllигини ва анъанавийлигини, балки унинг оқ ва қизил тусдаги турлари мавжудлиги-ю, шу нуқтаи назардан ўзаро фарқланишини идрок этиш мумкин.

Ипак бойлик рамзи саналгани боис бой-зодагонларнинг, ҳукмдорларнинг кийимкечаклари ипакдан тайёрланган. Халқ орасида, асосан, узатилаётган қизларнинг сепини ипак буюмлари билан тайёрлашга эътибор берилган. Шундан келиб чиқиб, халқ қўшиқларида ипак баҳтли оила, тўқис турмуш рамзини ифодалашга хизмат қилганлиги қузатилади:

Араванинг тагига Сепдим кепак, ёр-ёр. Келин ойим сеплари Бари ипак, ёр-ёр.

Халқ қўшиқларида ипак ҳам ўз, ҳам кўчма маънони ифодалаб келиши тубандаги мисоллар орқали аёнлашади:

Ипакдан тўқилган арқоним,

Узилиб кетди,вой отам,

Темирдан қурган қўрғоним,

Бузилиб кетди,вой отам.

Ота вафоти муносабати билан куйланаётган ушбу мотамсаро йиги қўшиғида «ипакдан тўқилган арқон» ўз маъносида бўлса-да, ота образининг куч-қудратини, унинг оиласидаги мавқеини таъкидлаш учун қиёсий манба вазифасини ўтаётир. Ипак гарчи юмшоқ ва майнин бўлса ҳам, ундан тўқилган арқон мустаҳкам бўлиши маълум. Ана шу ҳақиқат асосида отанинг ҳам меҳри юмшоқ бўлса-да, айни пайтда темир қўрғондек ҳамда ипакдан тўқилган арқондек ўз оиласи учун асрорчи таянч эканига рамзий ишора қилинмоқда.

Кўпгина қўшиқларда, хусусан, келин ва куёв образи бўртиб турадиган «Ёрёй»ларда оқ ва қизил ипак образи бот-бот кўзга ташланиб, уларга параллел образ бўлиб келади. Масалан:

Оқ ипак, қизил ипакдай Эшилибсиз, ёр-ёр.

Бири барно, бири доно, Келишибсиз, ёр-ёр.

Кўриняптики, матнда оқ ипак ва қизил ипак образлари барно (қиз – келин), доно (йигит – куёв) образлари билан параллеллик – жуфтлик ҳосил қилмоқда. Бунда ипакка нисбатан «эшилибсиз», йигит-қиз, яъни келин-куёвга нисбатан «келишибсиз» феълларининг қўлланаётгани фақат қофия учун эмас, балки қўшиқнинг асосий мақсадини очиш учун ҳам хизмат қилмоқда.

Ипак – ўзбек халқининг миллий бойликларидан, асосий даромад манбаларидан бири. Шунинг учун у қимматбаҳо бойлик товар сифатида баҳоланади. Чунки халқимиз ҳар йили ипак етиштириб, уни чет элларга ҳам экспорт қилиши натижасида салмоқли даромад олади.

Бадиий нутқда ипакка нисбатан «кумуш тола» метафораси ишлатилиши маълум. Демак, бунда ипак тушунчаси ўхшашли кўчим воситасида кумуш тола тасвирий ифодасига мувозий (параллел) келтириллади.

Халқ қўшиқларида ипак сифатловчисининг кўп келтирилиши бежиз эмас. Чунки меҳнаткаш халқ ҳамиша тўкин ва фаровон, бой турмушни орзу қилган. Халқнинг мана шу эзгу орзу-нияти эса кўпинча халқ қўшиқларида юқоридаги каби ўзига хос бадиий акс эттирилган.

Адабиётлар:

1. Алавия М. Ўзбек халқ қўшиқлари. – Т.: Фан, 1959. – 315 б.
2. Мусақулов А. Ўзбек халқ лирикаси. – Т.: Фан, 2010. – 308 б.
3. Сафаров О. Фольклор – бебаҳо хазина. Сайланма. – Т.: Мухаррир, 2010. – 360 б.
4. Турдимов Ш. Лирик қўшиқларда рамз. – Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент. – 1982. – №3. – Б.16-19.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 19-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(15-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.08.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000